

**De rol van opvoeding en sociale
informatieverwerking bij het ontstaan van
antisociale gedragsproblemen bij kinderen
met een licht verstandelijk beperking**

Kirsten Hamer 3086399

Juni 2009

Universiteit Utrecht

Begeleid door Maroesjka van Nieuwenhuijzen

Abstract

Kinderen met een licht verstandelijke beperking (lvb-kinderen) zijn een weinig onderzochte doelgroep. Vaker dan kinderen zonder verstandelijke beperking maken zij echter een problematische ontwikkeling door. Het huidige onderzoek richt zich op de rol van opvoeding en sociale informatieverwerking bij het ontstaan van antisociale gedragsproblemen bij deze kinderen. De verwachting was dat opvoeding verband houdt met het ontstaan van antisociale gedragsproblemen bij lvb-kinderen en dat dit verband gemedieerd wordt door sociale informatie verwerking. Er participeerden 48 lvb-kinderen met een leeftijd van 12 tot 16 jaar en antisociale gedragsproblemen en hun ouders in het huidige onderzoek. Voor het meten van de opvoeding werden de SOG, APQ en NOSI afgenomen bij de ouders en kinderen. Voor het meten van sociale informatieverwerking werd de SPT afgenomen bij de kinderen. Er werd een hoge score gevonden voor acceptatieproblemen en er bleek een positief verband te bestaan tussen acceptatieproblemen en antisociale gedragsproblemen. Sociale informatieverwerking bleek geen medierende rol te hebben in dit verband. Opvallend was verder dat de verbanden tussen sociale informatieverwerking en antisociale gedragsproblemen een negatieve richting hadden. Het lijkt erop dat kinderen met meer antisociale gedragsproblemen, minder vaak met een agressieve responsegeneratie of agressieve response-evaluatie komen. Verklaringen voor de bevindingen worden in de discussie gegeven.

There haven't been done a lot of research at children with mild mental retardation. However they experience a problematic development more often than children without retardation. The present study focuses on the impact of parenting and social information processing on the development of antisocial behaviour with these children. The expectation was that there is a link between parenting and antisocial behaviour with children with mild retardation and that social information processing mediates this link. 48 children with mild mental retardation participated in the present study. The SOG, APQ and NOSI were used to measure parenting. The SPT was used to measure social information processing. High scores were found for acceptance problems and there was a positive link between acceptance problems and antisocial behaviour. There was no mediating connection for social information processing. However the connection between social information processing and antisocial behavior was negative. This implies that children who display more antisocial behavior will choice less often an aggressive response generation or aggressive response evaluation. Explanations for

the results are given in the discussion.

Inleiding

De prevalentie van psychiatrische stoornissen, internaliserend en externaliserend probleemgedrag en antisociaal en delinquent gedrag is vele malen hoger bij kinderen met een licht verstandelijke beperking (IQ van 55 tot 70) dan bij kinderen zonder een verstandelijke beperking. Bovendien is de kans groter dat zij op latere leeftijd psychiatrische stoornissen, emotionele problemen en gedragsproblemen en delinquent gedrag ontwikkelen (Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006).

Ondanks de verhoogde prevalentie van gedragsproblemen bij licht verstandelijk beperkte kinderen, is er nog maar weinig onderzoek uitgevoerd bij deze doelgroep. Dit valt te betreuren omdat gedragsproblemen op jonge leeftijd de mediërende factor is tussen IQ en delinquent gedrag op latere leeftijd (Fergusson et. al., 2005). Wanneer gedragsproblemen op vroege leeftijd worden aangepakt verkleint de kans op delinquent gedrag op latere leeftijd aanzienlijk bij licht verstandelijke beperkte kinderen (Fergusson et. al., 2005).

Echter, de laatste tijd is er binnen de wetenschap steeds meer aandacht voor kinderen met een licht verstandelijke beperking (lvb-kinderen) gekomen. Dit is mede vanwege de huidige ontwikkelingen in de Nederlandse maatschappij. Er zijn indicaties dat de groep jonge verstandelijk beperkte criminelen groeiende is. De William Schrikker Jeugdreclassering, gespecialiseerd in deze groep criminelen, zag hun aantal binnen enkele jaren bijna verdubbelen naar 1.500 (Ligtvoet, 2009).

Het doel van het huidige onderzoek is een bijdrage leveren aan het inzicht in de oorzaken van antisociale gedragsproblemen bij lvb-kinderen opdat interventie zo optimaal mogelijk kan aansluiten. Ten eerste zal beschreven worden wat de rol van opvoeding is bij het ontstaan van antisociale gedragsproblemen. Daarna wordt beschreven wat bekend is over de opvoeding bij lvb-kinderen. Vervolgens wordt geëxpliciteerd hoe sociale informatieverwerking bijdraagt aan het ontstaan van antisociale gedragsproblemen en wat hierover bekend is bij lvb-kinderen. Tenslotte wordt het verband tussen opvoeding en sociale informatieverwerking duidelijk gemaakt.

Opvoeding en antisociale gedragsproblemen

Dodge en Pettit ontwikkelden in 2003 het biopsychosociaal model van waaruit zij het ontstaan van antisociale gedragsproblemen verklaarden. Volgens het model bestaan er verschillende ‘wegen’ voor het ontstaan van agressief gedrag. Biologische, psychologische en sociale factoren beïnvloeden elkaar en dragen gezamenlijk bij aan het ontstaan van antisociale gedragsproblemen. Aan de hand van dit model zal duidelijk gemaakt worden hoe opvoeding bijdraagt aan het ontstaan van antisociale gedragsproblemen.

Volgens het biopsychosociaal model worden kinderen geboren met een bepaalde biologische, genetische of neurologische predispositie of in een bepaalde sociaal-culturele context, zoals een arme of gewelddadige buurt, die de eerste aanzet vormt voor het ontwikkelen van agressief gedrag. Deze factoren leiden niet direct tot het ontstaan van agressief gedrag, maar ze vergroten de kans dat een kind in aanraking komt met agressieve gebeurtenissen. Volgens Dodge en Pettit (2003) ontwikkelen kinderen met een predispositie alleen agressief gedrag wanneer er zich agressieve gebeurtenissen voordoen in de vroege kindertijd. Wenar en Kerig (2005) beweren bovendien dat gezinsfactoren een modererende rol hebben bij het ontstaan van agressief gedrag bij een risicogroep kinderen. Dit impliceert dat opvoeding een van de belangrijkste - zo niet dé belangrijkste – factor vormt bij het ontstaan van antisociale gedragsproblemen.

Er is al veel bekend over hoe opvoeding invloed uitoefent op het ontstaan van antisociale gedragsproblemen. Ten eerste blijkt *gezinsdisharmonie* invloed uit te oefenen op het ontstaan van antisociale gedragsproblemen. Kindermishandeling (Dodge Pettit & Bates, 1994), conflicten (Cummings & Davies, 1994) en stress binnen het gezin (Kazdin & White, 2003) vergroten de kans op het ontwikkelen van antisociale gedragsproblemen.

Ten tweede bestaat er evidentie dat agressie wordt overgedragen van generatie op generatie door middel van *modeling*. Niet alleen extreme vormen van agressie - zoals fysieke mishandeling - worden op deze manier overgedragen, maar ook minder extreme vormen zoals fysiek straffen (Huesmann, Eron, Lefkowitz, & Walder, 1984).

Andere onderzoeken hebben laten zien dat *inconsistent opvoeden* – een mix van inconsistent streng straffen en verwaarlozing - bijdraagt aan het ontstaan van antisociale gedragsproblemen (Reid, Patterson & Synder; in Wenar & Kerig, 2005). Verwaarlozing kan zich op verschillende manieren manifesteren, met name door een gebrek aan monitoring. Rondzwerven op straat blijkt een sterke voorspeller voor delinquent gedrag (Reid, Patterson & Synder; in Wenar & Kerig, 2005).

Daarnaast dragen *dwingende interacties* en *transactionele processen* tussen ouder en

kind bij aan de instandhouding van antisociale gedragsproblemen. Met dwingende interactiepatronen wordt bedoeld negatief gedrag dat onbewust wordt bekrachtigd door de ander. Wanneer een kind agressief gedrag vertoont om zijn zin te krijgen en dit gedrag dreigt te escaleren, is het goed mogelijk dat ouders op een gegeven moment zwichten voor het gedrag van het kind en het kind zijn zin krijgt. De valkuil is dat door toe te geven aan het kind, het negatieve gedrag op dat moment stopt, maar de kans nu groter is dat het negatieve gedrag zich in de toekomst weer voordoet (Patterson et al., 2002; in Wenar & Kerig, 2005). Daarnaast beïnvloeden transactionele processen het gedrag van het kind en de ouder. Lytton (1990) liet in zijn studie zien dat moeders van kinderen met gedragsproblemen meer negatieve emotionaliteit vertoonden in hun interacties met hun eigen kinderen, maar niet in hun interacties met andere kinderen. Lytton benadrukte hiermee dat we de bijdrage van het kind aan aversieve interactiepatronen tussen ouder en kind niet moeten onderschatten.

Ten slotte ontwikkelden Shaw en Bell (1993) een model waarin zij weergaven hoe *hechting* bijdraagt aan het ontstaan van antisociale gedragsproblemen. Tijdens de eerste fase van hechting is ongevoeligheid van de ouders voor de behoeften van het kind de voornaamste factor die bijdraagt aan het ontstaan van gedragsproblemen. Een inconsistente of verwaarlozende opvoeding heeft als effect dat jonge peuters snel geïrriteerd, impulsief en moeilijk te corrigeren zijn. Zij zien hun ouders als niet ondersteunend en niet bereikbaar wanneer zij hulp nodig hebben. Wanneer kinderen ongeveer 3 jaar zijn, vormen de interactiepatronen tussen ouder en kind interne modellen die een leidraad vormen voor verwachtingen en gedrag van anderen. Tijdens deze fase is een dwingende houding van de ouders de belangrijkste bijdragende factor. Ouders en kinderen die negativiteit van elkaar verwachten zijn geneigd een dwingende houding aan te nemen. Dit draagt nog verder bij aan het ontstaan van gedragsproblemen. In de derde fase, van 4 tot 5 jaar, is de belangrijkste factor inconsistent zwaar straffen. In deze fase worden de negatieve interne modellen die kinderen hebben van zichzelf en anderen overgedragen op hun relaties met leeftijdsgenootjes en hun gedrag op school waardoor de gedragsproblemen nog verder kunnen escaleren.

Kenmerken van opvoeding bij lvb-kinderen

Er is nog maar weinig bekend over de kenmerken van de opvoeding van lvb-kinderen. De voornaamste conclusie is dat het opvoeden van een kind met een licht verstandelijke beperking vaker gepaard gaat met problemen dan het opvoeden van kinderen zonder verstandelijke beperking. Over het algemeen ervaren de ouders van lvb-kinderen meer stress en minder sociale steun bij de opvoeding van hun kind (Bristol & Gallagher, 1988; Dyson,

1997; Hassall, Rose & McDonald, 2005; Taanila, Kokkonen & Järvelin, 2001).

Uit een onderzoek van Ali en Al-Shatti (1994) blijkt dat ouders van kinderen met een verstandelijk beperking vaker emotioneel instabiel zijn dan ouders van kinderen zonder verstandelijke beperking. Hastings en Lloyd (2007) vonden dat negatieve emotionaliteit (hoge mate van kritiek, vijandigheid en bemoeienis) aanwezig was bij een significante minderheid van de gezinnen en waarschijnlijk bij de meerderheid van de gezinnen met een kind met een lichte verstandelijke beperking. Het effect hiervan bleef onduidelijk. Beck, Daley, Hastings en Stevenson (2004) vonden dat moeders van kinderen met een verstandelijke beperking meer negatieve emotionaliteit vertoonden tegenover hun kind dan moeders van normale kinderen. Dezelfde moeders vertoonden bovendien meer negatieve emotionaliteit tegenover een kind met een verstandelijke beperking dan tegenover een broertje of zusje zonder verstandelijke beperking. De mate van negatieve emotionaliteit was bovendien geassocieerd met de mate van gedragsproblemen bij de kinderen. Nelson en Coyne (2009) voerden een soort gelijk onderzoek uit bij kinderen zonder verstandelijk beperking. Zij vonden dat wanneer ouders een hoge mate van controle uitoefenen en de autonomie van kinderen manipuleren dit leidt tot een vijandige attributiestijl.

Sociale informatieverwerking bij lvb-kinderen

In de onderzoeksliteratuur neemt de theorie van Dodge (1986) een prominente plek in als het gaat om het verklaren van agressief gedrag bij kinderen. Het model van Dodge (SIP-model) stelt dat een individu zes stappen doorloopt bij de informatieverwerking van sociale situaties. Deze stappen zijn; (1) encoderen van sociale stimuli uit de omgeving, (2) het vormen van een mentale representatie en interpretatie van de stimuli, (3) het stellen van doelen, (4) responsegeneratie of het bedenken van alle mogelijke reacties, (5) response-evaluatie of het kiezen van een reactie en tot slot (6) het gedrag.

Agressief gedrag is het gevolg van een fout in de sociale informatieverwerking (Crick & Dodge, 1996). Kinderen die reactieve agressie vertonen, blijken een fout te maken bij de interpretatie van een sociale situatie (2). Agressief gedrag bij deze kinderen is het gevolg van een vijandige attributiestijl in ambigue sociale situaties. Reactief agressieve kinderen geven leeftijdsgenootjes niet het voordeel van de twijfel, maar zien hen als vijandig en gemeen. Bij kinderen die proactieve agressie vertonen, ligt de fout bij de responsgeneratie (4). Zij hebben moeite met het bedenken van mogelijke reacties in een sociale situatie. Zij zetten agressie in als een middel om een sociaal doel te bereiken. Agressie is voor hen een gecontroleerde en gegronde reactie die een beloning oplevert, namelijk het behalen van een sociaal doel (Crick

& Dodge, 1996).

Er blijken verschillen te bestaan tussen de sociale informatieverwerking van lvb-kinderen en kinderen zonder verstandelijke beperking. Lvb-kinderen blijken vaker dan kinderen zonder verstandelijke beperking negatieve (met name verbale) stimuli waar te nemen (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Wijnroks, Vermeer & Matthys, 2004). Daarnaast interpreteren ze ambigue situaties vaker als vijandig (Gomez & Hazeldine, 1996). Ten slotte blijkt dat lvb-kinderen bij de responsgeneratie minder vaak met assertieve reacties komen en vaker met submissieve reacties. Zij evalueren assertieve reacties bovendien als minder positief en submissive reacties als meer positief dan kinderen zonder verstandelijke beperking (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Wijnroks, Vermeer & Matthys, 2004).

Agressief gedrag van kinderen met een lichte verstandelijke beperking wordt op een andere manier verklaard dan agressief gedrag van kinderen zonder verstandelijke beperking. In tegenstelling tot kinderen met een normale cognitie, is agressie voor lvb-kinderen niet een gecontroleerde en gegronde reactie (Van Nieuwenhuijzen et. al., 2006). Lvb-kinderen met agressief gedrag blijken in sociale situaties het proces van response-evaluatie niet te doorlopen. In een sociale situatie blijkt dat agressieve responsgeneratie direct invloed uit oefent op agressief gedrag. In een hypothetische situatie blijkt dat lvb-kinderen wel meer reactiemogelijkheden kennen en dat zij een assertieve reactie als positiever zien dan een agressieve reactie. Maar de eerste reactie en daadwerkelijke reactie van lvb-kinderen met antisociale gedragsprobleem is een agressieve reactie (Van Nieuwenhuijzen et. al., 2005). Dit impliceert dat kinderen met een lichte verstandelijke beperking en antisociale gedragsproblemen geen problemen ervaren met response-evaluatie, maar met responsegeneratie. Ze blijken wel in staat te zijn om een assertieve reactie te generaliseren, maar doen dit niet spontaan.

Invloed van opvoeding op sociale informatieverwerking

Er bestaat dus een verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen. Er bestaat ook een verband tussen sociale informatieverwerking en antisociale gedragsproblemen. Volgens het SIP- model wordt de sociale informatieverwerking constant beïnvloed door persoonlijke ervaringen (Crick & Dodge, 1994). Gebeurtenissen – zoals opvoeding - worden in het geheugen opgeslagen en verwerkt tot cognitieve schema's en scripts die invloed uitoefenen op de sociale informatieverwerking. Sociale informatieverwerking beïnvloedt vervolgens het gedrag. Met andere woorden sociale informatieverwerking zou een mediërende factor kunnen zijn in het verband tussen opvoeding

en gedragsproblemen (Figuur 1).

Opvoeding → sociale informatieverwerking → gedragsproblemen

Figuur 1. *Mediërende rol van sociale informatieverwerking in het verband tussen opvoeding en gedragsproblemen.*

Tot dusver is de invloed van twee elementen van opvoeding op sociale informatieverwerking onderzocht. Deze elementen zijn *modeling* en *hechting*.

De assumptie dat agressie van ouders tegen jonge kinderen leidt tot agressief gedrag van kinderen op latere leeftijd bestond al minstens een halve eeuw toen Dodge en collega's in dit verband de mediërende rol van sociale informatieverwerking aantoonde (Weiss, Dodge, Bates & Pettit, 1992; Dodge, Pettit, Bates & Valente, 1995). Fysieke mishandeling heeft invloed op het encoderen (1), interpreteren (2), stellen van doelen (3) en de responsegeneratie (4). Mishandelde kinderen zijn hypergevoelig voor vijandige stimuli en reageren niet adequaat op niet-vijandige stimuli. Daarnaast hebben deze kinderen een vijandige attributiestijl in situaties waar anderen dit niet zouden hebben. Bovendien bestaat hun responserepertoire grotendeels uit agressieve reacties. Ten slotte zetten zij agressie in als middel om een doel te bereiken (Dodge, Pettit, Bates & Valente, 1995).

Het proces van sociaal leren of modeling oefent invloed uit op de responsegeneratie en response-evaluatie. Kinderen leren via modeling dat agressie een goed oplossing is voor problemen (Gomez, Gomez, DeMello & Tallent, 2001). Ook een vijandige attributiestijl blijken kinderen over te nemen van hun ouders (Gomez, Gomez, DeMello & Tallent, 2001). Bickett, Milich en Brown (1996) vonden bijvoorbeeld dat moeders van agressieve kinderen, net als hun kinderen een vijandige attributiestijl hanteren, zelfs tegenover hun eigen kind.

Hechting oefent grote invloed uit op sociale schema's en scripts van kinderen. Dykas en Cassidy (2007) vonden dat kinderen met een veilige hechting, meer opener en flexibeler sociale informatie verwerking demonstreren dan kinderen met een onveilige hechting. Bowlby's hechtingstheorie (1982; in Gomez, Gomez, DeMello & Tallent, 2001) stelt dat kinderen een hechting vormen met hun verzorgers en dat de kwaliteit van deze hechting – of interne modellen van sociale relaties - invloed uitoefent op het interpreteren van gedrag van anderen en het reageren op het gedrag van anderen. Hij stelt ook dat kinderen die veel steun en warmte van hun verzorgers ervaren (veilige hechting) een verwachting creëren dat anderen ook vriendelijk zijn, terwijl kinderen die geen steun en warmte van hun verzorgers ervaren (onveilige hechting) vijandigheid verwachten van anderen.

Sociale informatieverwerking wordt dus beïnvloed door hechting en modeling. In het huidige onderzoek wordt onder andere onderzocht of hechting en modeling dezelfde invloed hebben op de sociale informatieverwerking en antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking.

Het huidige onderzoek

In het huidige onderzoek zijn kinderen met een lichte verstandelijke beperking en antisociale gedragsproblemen de doelgroep. Het onderzoek kan een bijdrage leveren aan de aanpak van antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking. De centrale vraagstelling van het onderzoek is:

- Wat is het effect van opvoeding op antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking?

Ten eerste zal gekeken worden wat het effect is van opvoeding op antisociale gedragsproblemen bij lvb-kinderen. Daarna wordt gekeken welke opvoedvaardigheden de meeste invloed uitoefenen in dit verband. Vervolgens wordt onderzocht of het verband tussen deze opvoedvaardigheden en antisociale gedragsproblemen gemedieerd wordt door sociale informatieverwerking. De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

- Bestaat er een hoofdeffect van opvoeding op antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking?
- Indien er een hoofdeffect bestaat, welke opvoedvaardigheden dragen het meest bij aan dit verband?
- Wordt het verband tussen deze opvoedvaardigheden en antisociale gedragsproblemen gemedieerd door sociale informatieverwerking?

De eerste verwachting is dat er een verband bestaat tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking. De tweede verwachting is dat er een positief verband gevonden wordt tussen negatief opvoedgedrag (o.a. onveilige hechting, inconsistente discipline, hard straffen) en antisociale gedragsproblemen en een negatief verband tussen positief opvoedgedrag (o.a. betrokkenheid, monitoring, consistente discipline) en antisociale gedragsproblemen. Deze verwachting berust op de resultaten van onderzoeken bij kinderen met een normale cognitie (o.a. Dodge & Pettit, 2003; Wenar & Kerig, 2005). De derde verwachting is dat het verband tussen hard straffen en hechting en antisociale gedragsproblemen gemedieerd wordt door sociale informatieverwerking. Deze verwachting berust op het onderzoek van Weiss, Dodge, Bates en Pettit (1992) naar fysiek straffen en Dykas en Cassidy (2007) naar hechting.

Methoden

Participanten

De participanten van dit onderzoek zijn 48 kinderen tussen de 10 en 16 jaar met een licht verstandelijke beperking en antisociale gedragsproblemen. De kinderen zijn allemaal in behandeling bij een orthopedagogische behandelingscentra met als inclusiecriteria een IQ tussen 55 en 85 en gedragsproblemen. De behandelingscentra zijn benaderd voor deelname aan dit onderzoek. De selectie van de respondenten is gebeurd met behulp van de Child Behaviour Check List (Achenbach, 1991) en Teacher Report Form (Achenbach, 1991). Kinderen met een percentielscore van 90 of hoger op de schaal Agressie en Regelovertredend Gedrag werden geselecteerd voor het onderzoek.

Er namen 15 meisjes en 33 jongens deel aan dit onderzoek. De gemiddelde leeftijd van de jongens was 12;6. De gemiddelde leeftijd van de meisjes was 13;0. De kinderen stonden allemaal ingeschreven bij een dagbehandelinginstelling. Kinderen met een psychiatrische stoornis werden van het onderzoek uitgesloten. De instellingen die mee deden aan dit onderzoek waren geografisch verspreid over Nederland.

Materiaal

Antisociale gedragsproblemen: Om antisociale gedragsproblemen te meten zijn de schalen Gedragsproblemen van de Strength and Difficulties Questionnaire (Goodman, 1997), de schalen Agressie en Regelovertredend Gedrag van de Child Behaviour Check List (Achenbach, 1991) en de Parent Daily Report (Chamberlain & Reid, 1987) gebruikt. Daarnaast wordt ook de mate van prosociaal gedrag gemeten met de schaal Prosociaal Gedrag van de Strength and Difficulties Questionnaire (Goodman, 1997). Ouders waren de informanten.

De Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ) meet prosociaal gedrag en probleemgedrag in het algemeen zoals deze door de ouder waargenomen wordt. Voor het huidige onderzoek zijn de schalen Prosociaal Gedrag (5 items) en Gedragsproblemen (5 items) afgenomen. Voorbeelditems zijn; 'Houdt rekening met gevoelens van anderen' (prosociaal gedrag) en 'Heeft vaak driftbuien of woede-uitbarstingen' (antisociaal gedrag). Ouders geven antwoord met niet waar, beetje waar of zeker waar.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de validiteit van antwoorden van ouders op de SDQ hoog is. Dit geldt zowel voor het onderscheiden van kinderen met probleemgedrag van

kinderen zonder probleemgedrag, als het onderscheiden tussen verschillende vormen van probleemgedrag (Becker, Woerner, Hasselhorn, Banaschewski & Rothenberger, 2004). De betrouwbaarheid van de SDQ bij onderzoek bij kinderen met een licht verstandelijke beperking is voldoende gebleken (Kaptein, Jansen, Vogels, & Reijneveld, 2008).

De Child Behaviour Check List (CBCL) meet probleemgedrag zoals deze door de ouder thuis waargenomen wordt. Voor het huidige onderzoek zijn de schalen Agressie (18 items) en Regelovertredend Gedrag (17 items) afgenomen. Voorbeelditems zijn; 'maakt veel ruzie' (Agressie) en 'drinkt alcohol zonder dat zijn/haar ouders dat goed vinden' (Regelovertredend Gedrag). Ouders geven antwoord met helemaal niet, soms of vaak. De betrouwbaarheid en validiteit van de CBCL wordt door de Commissie Testaangelegenheden Nederland (COTAN) als voldoende beoordeeld (Resing, Evers, Koomen, Pameijer, Bleichrodt & van Boxtel, 2002).

De Parent Daily Report (PDR) is een observatie van antisociale gedragsproblemen door de ouder. De vragenlijst bestaat uit 32 items. Ouders geven met ja of nee aan of het gedrag bij hun kind voorkwam in de afgelopen 3 dagen. Voorbeelditems zijn 'vernieling' en 'opstandig'. De PDR is op 3 momenten afgenomen bij de ouders. Er is een factoranalyse uitgevoerd voor de PDR, maar hieruit kwamen 12 factoren naar voren. Vervolgens is er een betrouwbaarheidsanalyse over de scores op de items voor de eerste meting uitgevoerd en deze bleek voldoende.

Opvoeding: Om opvoedgedrag en opvoedattitude te meten is gebruik gemaakt van de Alabama Parenting Questionnaire (APQ) (Frick, 1991), de Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG) (Van Leeuwen, 1999) en de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI) (Brock, Vermulst, & Gerris, 1992). De NOSI is alleen bij de ouders afgenomen, de APQ en SOG zijn bij de ouders en de kinderen afgenomen.

De meetpretentie van de NOSI is de stressbeleving van ouders. Voor het huidige onderzoek zijn de schalen Competentie (7 items), Acceptatie (7 items) en Hechting (5 items) gebruikt. De schalen meten de mate waarin ouders zich competent voelen in de opvoeding van hun kind, de mate van acceptatie van het kind en de mate van warme en hechte gevoelens jegens het kind. De vragen zijn negatief geformuleerd. Een hoge score op de schaal Competenties betekent dat ouders zich niet competent in de opvoeding voelen. Voorbeelditems zijn; 'ik heb vaak het gevoel dat ik de dingen niet zo goed aankan'(competenties), 'het stoort me dat mijn kind zich vaak te jong gedraagt'(acceptatie) en 'mijn kind en ik hebben een slechte band met elkaar' (hechting). De antwoordschaal is teruggebracht van een 6 puntsschaal naar een 4 puntsschaal. Ouders geven antwoord met sterk

mee oneens, beetje mee oneens, beetje mee eens of sterk mee eens. De betrouwbaarheid en validiteit van de NOSI zijn voldoende (Van Leeuwen & Vermulst, 2004).

De SOG en APQ meten opvoedgedrag en opvoedvaardigheden. De SOG en APQ overlappen elkaar gedeeltelijk, maar bevatten beide ook geschikte schalen, daarom is er voor gekozen de vragenlijsten samen te voegen. De schalen Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid, Monitoring en Verschillende soorten straffen van de APQ en de schalen Regels, Discipline en Hard straffen van de SOG zijn gebruikt. Voorbeelditems zijn; 'u heeft een gezellig gesprek met uw kind'(positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid), 'mijn vader/moeder leert mij om beleefd te zijn op school' (regels), 'uw kind blijft 's avonds langer buiten dan van u mag'(monitoring), 'mijn vader/moeder straft mij wanneer ik hem/haar tegenspreek, lieg of ruzie maak' (discipline), 'u geeft uw een klap met uw hand, wanneer hij/zij iets fout heeft gedaan'(hard straffen) en 'als ik iets doe wat niet mag, praat mijn vader/moeder pas weer tegen mij wanneer ik me goed gedraag'(verschillende soorten straffen). De vragen op de schalen Monitoring waren negatief geformuleerd. Een hoge score op de schaal Monitoring betekent dat er weinig monitoring plaats vindt. Ouders en kinderen geven antwoord met nooit, bijna nooit, soms, vaak of altijd. De betrouwbaarheid en validiteit van SOG en APQ zijn voldoende (Van Leeuwen, 1999; Frick, 1991).

Voor het huidige onderzoek is de samenstelling van de schalen enigszins veranderd. De nieuwe schalen zijn Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid, Monitoring, Regels, Consistente discipline, Hard straffe en Negeren. Voor een overzicht van de vragen per schaal, zie Bijlage I.

Betrouwbaarheid

Omdat de vragenlijsten nog niet eerder zijn ingezet als onderzoeksmiddel bij de huidige doelgroep en omdat de vragenlijsten enigszins zijn aangepast, is de betrouwbaarheid van de CBCL, SDQ, NOSI, SOG en APQ met de Cronbach's Alpha berekend. De betrouwbaarheid van de antwoorden zijn weergegeven in Tabel 1.

Alle schalen zijn voldoende betrouwbaar, behalve de schaal Gedragsproblemen van de SDQ en Monitoring bij de kinderen. Omdat Kaptein en collega's (2008) vonden dat de SDQ wel betrouwbaar is bij deze doelgroep, wordt de vragenlijst wel meegenomen in de analyses.

Op basis van de betrouwbaarheidsanalyses zijn bij de ouders verwijderd: vraag 32 (slaan door ouders) van de PDR, vraag 17 (Soms doet mijn kind dingen die ik vervelend vind, alleen om me te pesten) van de NOSI, vraag 29 (U vertelt uw kind niet waar u heengaat), vraag 38 (Als mijn kind een regel overtreedt komt het voor dat ik wel dreig met een straf,

maar uiteindelijk geen straf geef), vraag 39 (Als ik mijn kind straf geef komt het wel eens voor dat ik de straf eerder stop dan dat de bedoeling was) en vraag 41 (U negeert uw kind, wanneer hij/zij zich niet goed gedraagt) van de APQ/SOG.

Bij de kinderen zijn verwijderd; vraag 29 (Mijn vader/moeder vertelt mij niet waar hij/zij heengaat) en vraag 38 (Als ik een regel overtreedt komt het voor dat mijn vader/moeder wel dreigt met een straf, maar uiteindelijk geen straf geeft) van de APQ/SOG. Voor de kinderen is geen schaal Negeren gemaakt omdat deze maar uit 2 vragen bestond. Voor de samenstelling van de overige schalen zie Bijlage I.

Voor het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag zijn ook drie overkoepelende constructen gecreëerd, positief opvoedgedrag, negatief opvoedgedrag en opvoedattitude. De betrouwbaarheden hiervan zijn weergegeven in Tabel 2.

Tabel 1. *Betrouwbaarheid van de schalen van de CBCL, SDQ, PDR, NOSI, SOG en APQ.*

Schaal	Betrouwbaarheid
<i>Ouders</i>	
Agressie (CBCL)	.86
Regelovertredend gedrag (CBCL)	.76
Prosociaal Gedrag (SDQ)	.63
Gedragsproblemen (SDQ)	.56
PDR	.89
Acceptatie (NOSI)	.72
Hechting (NOSI)	.62
Competenties (NOSI)	.83
Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid (APQ)	.79
Regels (SOG)	.84
Monitoring (APQ)	.70
Consistente discipline (SOG/APQ)	.69
Hard straffen (SOG/APQ)	.72
Negeren (SOG/ APQ)	.76
<i>Kinderen</i>	
Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid (APQ)	.82
Regels (SOG)	.86
Monitoring (APQ)	.55
Consistente discipline (SOG/APQ)	.64

Tabel 2. *Betrouwbaarheid van variabelen negatief opvoedgedrag, positief opvoedgedrag en opvoedattitudes.*

Variabele	Betrouwbaarheid
<i>Ouders</i>	
Opvoedattitude (Acceptatie, Hechting en Competenties)	.85
Positief opvoedgedrag (Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid, Regels en Consistente discipline)	.87
Negatief opvoedgedrag (Monitoring, Hard straffen en Negeren)	.74
<i>Kinderen</i>	
Positief opvoedgedrag (Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid, Regels en Consistente discipline)	.86
Negatief opvoedgedrag (Monitoring, Hard straffen en Negeren)	.65

Sociale informatieverwerking: Om de sociale informatieverwerking bij de kinderen te meten is gebruik gemaakt van een aangepaste versie van de Sociale Probleemoplossing Test (SPT) (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Van der Valk, Wijnroks, Vermeer & Matthys, 2005). Met de test kunnen sociale probleemoplossingvaardigheden gemeten worden. De test is speciaal aangepast voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking. De kinderen krijgen vijf filmpjes te zien waarin een sociaal probleem te zien is. Vervolgens worden hierbij vragen gesteld. Op deze manier kunnen de stappen (1) encoderen van sociale stimuli, (2) interpretatie van de stimuli, (3) opstellen van doelen, (4) response generatie, (5) responseevaluatie en ten slotte (6) gedrag van het SIP-model gemeten worden. De validiteit en betrouwbaarheid zijn voldoende gebleken (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Van der Valk, Wijnroks, Vermeer & Matthys, 2005).

Het aantal agressieve interpretaties, agressieve responsegeneraties, assertieve responsegeneraties, **submissieve responsegeneratie**, agressieve doelen, agressieve response-evaluaties en agressieve responseselectie dat iemand noemt in vijf hypothetische situaties werd geteld. Met het gemiddeld hiervan werden de analyses uitgevoerd.

Procedure

Er werden afspraken gemaakt met de scholen of dagbehandelinginstellingen voor de testafname van de kinderen. De kinderen werden getest in een rustige ruimte. Bij hen werden de SPT en de SOG/APQ in ongeveer 60 minuten afgenomen. De testafnames van de kinderen werden gedaan door acht studenten van de Universiteit Utrecht.

Voor de afname van de vragenlijsten bij de ouders werd een afspraak thuis gemaakt. De afname werd gedaan door een student en/of een projectcoördinator. De CBCL, SDQ, PDR, NOSI en SOG/APQ werden in ongeveer 65 minuten afgenomen. De afname werd gedaan door een projectleidster en 8 studenten van de Universiteit van Utrecht.

Analyseplan

De eerste onderzoeksvraag; *‘Bestaat er een hoofdeffect van opvoeding op antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking?’* wordt onderzocht door een regressieanalyse uit te voeren met als onafhankelijke variabele Positief opvoedgedrag, Negatief opvoedgedrag en Opvoedattitude. De afhankelijke variabele is de mate van antisociale gedragsproblemen en de mate van prosociaal gedrag. De regressie analyses zullen worden uitgevoerd voor zowel de kijk op de opvoeding door de ouders als de kinderen.

De tweede onderzoeksvraag; *‘Indien er een hoofdeffect bestaat, welke opvoedvaardigheden dragen het meest bij aan het verband met antisociale gedragsproblemen?’* wordt onderzocht door in een regressieanalyse elke schaal van opvoeding apart als onafhankelijke variabele in te voeren en de mate van antisociale gedragsproblemen als afhankelijke te nemen.

De derde onderzoeksvraag; *‘Wordt het verband tussen deze opvoedvaardigheden en antisociale gedragsproblemen gemedieerd door sociale informatieverwerking?’* wordt onderzocht zoals beschreven in het artikel van Baron en Kenny (1986). De variabelen van opvoeding waarvoor een verband is gevonden met antisociale gedragsproblemen bij de tweede onderzoeksvraag worden meegenomen. Daarna worden in een regressieanalyse deze variabelen als onafhankelijke variabele ingevoerd en de zes stappen van het SIP-model als afhankelijke variabele. Dan worden de stappen van het SIP-model als onafhankelijke variabele ingevoerd en de mate van antisociale gedragsproblemen als afhankelijke variabele, gecontroleerd voor de significante variabelen van opvoeding.

Resultaten

Verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen

De gemiddelden en standaarddeviaties van de scores van de ouders en kinderen zijn weergegeven in Tabel 3. Zowel bij de ouders als bij de kinderen werd de hoogste score gevonden op de schaal Regels. Dit impliceert dat ouders van deze doelgroep het als een belangrijke opvoedtaak zien om hun kinderen te leren zich aan de regels te houden.

Wat betreft opvoedattitude is de hoogste score gevonden voor de schaal Acceptatie. Dit impliceert dat ouders het soms moeilijk vinden het gedrag van hun kind te accepteren.

De antwoorden van de kinderen komen redelijk overeen met de antwoorden van de ouders. Het grootste verschil tussen de scores is gevonden op de schaal Monitoring. Dit impliceert dat kinderen vaker denken dat er geen monitoring van ouders is, terwijl ouders dit niet vinden. Uit de betrouwbaarheidsanalyse is echter gebleken dat de betrouwbaarheid van de antwoorden van de kinderen op de schaal Monitoring matig is.

Tabel 3. *Gemiddelde en standaarddeviatie van de scores van de ouders en kinderen op de schalen van opvoeding.*

	M	SD
<i>Ouders</i>		
Competenties	2.3*	.7
Acceptatie	2.6*	.7
Hechting	1.8*	.7
Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid	2.4**	.6
Regels	3.3**	.7
Monitoring	0.6**	.6
Consistente discipline	1.7**	.5
Negeren	1.3**	.9
Hard straffen	0.5**	.4
<i>Kinderen</i>		
Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid	2.3**	.7
Regels	3.0**	.9
Monitoring	1.4**	.6
Consistente discipline	1.6**	.5

Hard straffen 0.9** .8

* score mogelijk van 1 t/m 4

** score mogelijk van 0 t/m 4

Uit de regressieanalyse kwamen significante verbanden naar voren voor de SDQ en PDR. Dit is weergegeven in Tabel 4. Er werden geen significante verbanden gevonden voor de schalen Aggressie en Regelovertrekend gedrag van de CBCL en de schaal Prosociaal gedrag van de SDQ.

Er werd een significant verband gevonden tussen opvoedattitude en antisociale gedragsproblemen (zie Tabel 4). Er werd geen significant verband gevonden tussen opvoedgedrag (positief en negatief) en antisociale gedragsproblemen. Voor het verband tussen opvoedattitude en antisociale gedragsproblemen volgens de SDQ gold; $F(1,42) = 5.554, p < .05$. 9.6% van de variantie werd verklaard. Voor het verband tussen opvoedattitude en antisociale gedragsproblemen volgens de PDR gold; $F(1,42) = 4.598, p < .05$. 7.7% van de variantie werd verklaard. Tabel 5 geeft informatie over de bijdrage van acceptatie, hechting en competenties afzonderlijk aan het verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen. Hieruit kan afgeleid worden dat acceptatie het meest bijdraagt aan het verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen.

Tabel 4. De verklaarde variantie van positief opvoedgedrag, negatief opvoedgedrag en opvoedattitude voor antisociale gedragsproblemen volgens de SDQ en PDR.

	R ² adjusted SDQ	R ² adjusted PDR
Opvoedattitude	.01*	.10*
Positief opvoedgedrag volgens de ouder	.01	.01
Negatief opvoedgedrag volgens de ouder	.01	.03
Positief opvoedgedrag volgens het kind	.04	.00
Negatief opvoedgedrag volgens het kind	.01	.00

* $p < .05$

Tabel 5. De regressiecoëfficiënten van de variabelen met als afhankelijke variabele antisociale gedragsproblemen volgens de SDQ en PDR.

	SDQ			PDR		
	B	SE B	β	B	SE B	β
Acceptatie	.23	.12	.35*	.14	.05	.51*
Hechting	-.13	.11	-.20	-.07	.04	-.27
Competenties	.10	.10	.18	.01	.04	.02

* $p < .05$

Verband tussen sociale informatieverwerking en antisociale gedragsproblemen

De gemiddelde scores en de standaarddeviaties van het aantal agressieve interpretaties, agressieve responsegeneraties, assertieve responsegeneraties, submissieve responsegeneratie, agressieve doelen, agressieve response-evaluaties en agressieve responseselectie zijn weergegeven in Tabel 6. Uit de tabel valt af te lezen dat de kinderen gemiddeld 2 à 3 van de filmpjes vijandig interpreteren en dat kinderen vaker een assertieve responsegeneratie geven dan een agressieve responsegeneratie.

Tabel 6. *Gemiddelde en standaarddeviatie van de scores op de SPT.*

	M	SD
Agressieve interpretatie	2.7	1.2
Agressieve responsegeneratie	1.2	1.0
Assertieve responsegeneratie	1.9	1.5
Submissieve responsegeneratie	0.5	0.9
Agressieve doelen	0.6	1.0
Agressieve response-evaluatie	1.9	2.0
Agressieve responseselectie	1.2	1.4

Om te kunnen spreken van mediatie moeten er correlaties bestaan tussen opvoeding, antisociale gedragsproblemen en de stappen van het SIP-model - interpretatie, responsegeneratie, response-evaluatie, doelbepaling -. Met een Pearson-r werden de correlaties tussen antisociale gedragsproblemen volgens de PDR en SDQ en acceptatie en de stappen van het SIP-model berekend. Deze zijn weergegeven in Tabel 7.

Tabel 7. *One-tailed correlatiecoëfficiënten (pearson-r) tussen de stappen van het SIT-model en antisociale gedragsproblemen volgens de PDR en SDQ.*

	PDR	SDQ	Opvoeding (Acceptatie)
Agressieve interpretatie	.19	.15	.42
Agressieve responsegeneratie	-.17	-.25*	.47
Agressieve response-evaluatie	-.36*	-.26	.25
Agressieve doelen	-.21	-.19	.14

* $p < .05$

Er is een significante negatieve correlatie gevonden tussen agressieve responsegeneratie en antisociale gedragsproblemen volgens de SDQ ($r = -.25$, $N = 44$, $p < .05$, one-tailed). Er is eveneens een negatieve correlatie gevonden tussen agressieve response-evaluatie en antisociale gedragsproblemen volgens de PDR ($r = -.36$, $N = 44$, $p < .05$, one-tailed). De negatieve correlatie impliceert dat wanneer kinderen in een hypothetische situatie met minder agressieve responsegeneraties komen en agressie ook als negatiever beoordelen, zij in werkelijkheid meer antisociale gedragsproblemen laten zien.

Er is geen enkele significante correlatie gevonden tussen opvoeding en de stappen van het SIP-model. Er zijn correlaties berekend voor zowel de variabele opvoedattitude als Acceptatie. Dit impliceert dat er geen mediatie-effect van sociale informatieverwerking bestaat in het verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen.

Omdat de NOSI de stressbeleving van ouders meet, is nog gekeken of het verband tussen acceptatie en antisociale gedragsproblemen gemedieerd wordt door de totale score op de NOSI. Hiertoe is in een regressieanalyse Acceptatie ingevoerd als voorspeller en de NOSI als afhankelijke variabele. Er bleek een verband te bestaan; $F(1,42) = 101.80$, $p < .05$. Vervolgens werd gekeken of acceptatie een voorspeller was voor antisociale gedragsproblemen op de PDR en SDQ wanneer gecontroleerd werd voor de scores op de NOSI (zie Tabel 8). Wanneer de gemiddelde score op de NOSI aan het model werd toegevoegd, werd deze niet significant. Er is dus geen medierende effect gevonden van de totale score op de NOSI op het verband tussen acceptatie en antisociale gedragsproblemen.

Tabel 8. *De regressiecoëfficiënten van de modellen met als afhankelijke variabele antisociale*

gedragsproblemen volgens de PDR en SDQ.

	PDR			SDQ		
	B	SE B	β	B	SE B	β
Model 1 Acceptatie	.11	.04	.40*	.22	.10	.34*
Model 2 Acceptatie	.13	.07	.45	.12	.18	.18
NOSI	-.02	.09	-.07	.15	.21	.19

* $p < .05$

Discussie

Het doel van het onderzoek was een bijdrage leveren aan het inzicht in de oorzaken van antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking opdat interventie zo optimaal mogelijk kan aansluiten. Het onderzoek trachtte de vraag te beantwoorden wat het effect is van opvoeding op antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking.

Ten eerste is gekeken naar het effect van opvoeding op antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking. De verwachting was dat er een verband zou bestaan tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking. De resultaten hebben deze verwachting deels bevestigd. Er werd een positief verband gevonden tussen negatieve opvoedattitude en antisociale gedragsproblemen, maar niet tussen opvoedgedrag (positief of negatief) en antisociale gedragsproblemen.

Het feit dat er een verband gevonden is tussen negatieve opvoedattitude en antisociale gedragsproblemen is in overeenstemming met bevindingen uit eerder onderzoek. Uit een onderzoek van Hastings en Lloyd (2007) bleek dat negatieve emotionaliteit aanwezig was bij een significante minderheid van de gezinnen en waarschijnlijk bij de meerderheid van de gezinnen met een kind met een lichte verstandelijke beperking. Beck, Daley, Hastings en Stevenson (2004) vonden dat de mate van negatieve emotionaliteit geassocieerd was met de mate van gedragsproblemen bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking.

Het feit dat er geen verband is gevonden tussen negatief opvoedgedrag en antisociale gedragsproblemen is niet in overeenstemming met de literatuur. De verwachting dat met name negatief opvoedgedrag invloed zou uitoefenen op antisociale gedragsproblemen is hiermee ook niet uitgekomen. Er werd geen verband gevonden tussen hard straffen, negeren en gebrek aan monitoring en antisociale gedragsproblemen. Dit is niet in overeenstemming met resultaten uit eerder onderzoek (Eron & Huesmann, 1990; Reid, Patterson & Synder). Een verklaring hiervoor is dat de scores op deze schalen laag waren en er weinig spreiding was. Dit impliceert dat ouders die participeerden in dit onderzoek over het algemeen geen harde straffen toepassen, hun kind niet negeren en goed monitoren.

Daarna is gekeken welke opvoedvaardigheden het meest bijdragen aan het verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen. De variabele die de grootste voorspellende waarde had met betrekking tot antisociale gedragsproblemen was Acceptatie. Op de schaal Acceptatie werden bovendien de hoogste scores gevonden. De scores op de schalen Competentie en Hechting waren lager. Dit impliceert dat ouders zich over het

algemeen wel competent voelen in de opvoeding en een goede hechting ervaren met hun kind en dat ouders in de opvoeding de meeste problemen ondervinden met het accepteren van sommige gedragingen van hun kind. Dit is in overeenstemming met resultaten uit voorgaande onderzoeken.

Gupta (2007) onderzocht de relatie tussen type ontwikkelingsachterstand en ouderlijke stress gemeten met de Parenting Stress Index (Abidin 1995), waarvan de NOSI een vertaling is. Hij vond dat ouders van kinderen met een ontwikkelingsachterstand (zoals een verstandelijke beperking) meer acceptatieproblemen rapporteerden dan ouders van kinderen met een chronische aandoening (zoals HIV en astma) en ouders uit de controle groep. Hij vond geen verschil in competentiebeleving en hechting bij deze ouders.

In het huidige onderzoek is bovendien gevonden dat er een positief verband bestaat tussen acceptatieproblemen van ouders en antisociale gedragsproblemen bij kinderen. Cross-culturele onderzoeken hebben bevestigd dat kinderen acceptatie nodig hebben voor een positieve ontwikkeling. Wanneer kinderen ervaren dat zij niet geaccepteerd worden, doen zich allerlei psychologische aanpassingsproblemen voor (Rohner, Calque & Cournoyer, 2005).

Omdat de meetpretentie van de NOSI de stressbeleving van ouders is, is ook nog onderzocht of de totale score op de NOSI een medierende rol heeft in het verband tussen acceptatie en antisociale gedragsproblemen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat ouders meer antisociale gedragsproblemen rapporteren wanneer zij een hoge mate van stress (gemeten met de NOSI) ervaren (Veenstra, Lindenberg, Oldehinkel, de Winter, Verhulst & Ormel, 2008). In het huidige onderzoek werd dit verband niet gevonden. Een verklaring hiervoor is dat niet de hele NOSI is afgenomen, maar slechts enkele schalen. De gehele NOSI bestaat uit 13 schalen waaronder depressie, sociale isolatie en veeleisendheid. Wanneer de NOSI in totaal was afgenomen zou dit een betere weergave zijn geweest van de stresservaring van ouders en was een dergelijk verband mogelijk wel gevonden.

Ten slotte is gekeken of het verband tussen opvoeding en antisociale gedragsproblemen gemedieerd wordt door sociale informatieverwerking. De verwachting was dat dit het geval zou zijn. Er bleek echter geen verband te bestaan tussen opvoeding en sociale informatie verwerking. Dit is niet in overeenstemming met eerder onderzoek. Dodge en collega's (1992; 1995) toonden aan dat fysieke mishandeling het proces van encoderen (1), interpreteren (2), stellen van doelen (3) en responsegeneratie (4) beïnvloedt. De meeste ouders gaven aan dat zij nooit tot bijna nooit fysieke straffen toepassen, waardoor het moeilijk is een verband te vinden. Een dergelijk verband was mogelijk wel gedetecteerd wanneer de steekproef groter was geweest.

Er is nog wel gekeken naar hoe de scores op de SPT in het huidige onderzoek zich verhouden tot scores gevonden in andere onderzoeken. De gemiddelde scores op agressieve interpretatie, agressieve response generatie en agressieve responseselectie van het huidige onderzoek komen ongeveer overeen met de scores van lvb-kinderen met antisociale gedragsproblemen in het onderzoek van van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Wijnroks, Vermeer en Matthys (2004). Het verschil tussen dit onderzoek en het huidige onderzoek is dat de kinderen uit het onderzoek van van Nieuwenhuijzen en collega's (2004) niet in behandeling waren en de kinderen uit het huidige onderzoek wel.

Alle kinderen uit het huidige onderzoek waren in behandeling bij een orthopedagogisch behandelingsinstituut. In deze behandelingscentra worden de kinderen frequent geconfronteerd met het feit dat agressie geen goede oplossing is voor problemen en leren de kinderen assertieve oplossingen. Uit de resultaten kwam naar voren dat wanneer kinderen in praktijk meer antisociale gedragsproblemen laten zien, zij minder vaak met een agressieve responsegeneratie kwamen. De correlatie tussen agressieve response-evaluatie en agressieve doelen en antisociale gedragsproblemen had eveneens een negatieve richting (niet significant). Kinderen kwamen bovendien het vaakst met een assertieve responsegeneratie. Het lijkt er dus op dat de participanten van dit onderzoek in theorie wel weten wat gepast gedrag is, maar het moeilijk vinden om dit toe te passen. Deze conclusie sluit aan bij het onderzoek van van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Wijnroks, Vermeer en Matthijs (2009). Zij vonden dat een therapeutische context negatief gerelateerd was aan een positieve evaluatie van agressieve responsen en positief gerelateerd was aan een positieve evaluatie van assertieve responsen.

Het feit dat er geen verband is gevonden tussen sociale informatie verwerking en antisociale gedragsproblemen impliceert dat een ander mechanisme (zoals acceptatie) er verantwoordelijk voor is dat een deel van de lvb-kinderen antisociale gedragsproblemen ontwikkelt. Om hier helemaal uitsluitel over te kunnen geven zou in een vervolgonderzoek ook een groep kinderen met een licht verstandelijke beperking zonder antisociale gedragsproblemen moeten participeren.

Een alternatieve verklaring voor het feit dat er geen verband werd gevonden tussen sociale informatieverwerking en antisociale gedragsproblemen is dat de spreiding van gedragsproblemen bij de kinderen klein was. De kinderen zijn geselecteerd voor het onderzoek indien zij een percentielscore van 98 hadden op de schaal Agressief Gedrag van de TRF of CBCL. Hierdoor was er bij alle kinderen sprake van ernstige gedragsproblemen en is het lastig om een verband te detecteren.

Klinische en wetenschappelijke implicaties

De gevonden resultaten zijn een aanvulling op voorgaande onderzoeken en geven nieuwe informatie over de invloed van opvoeding op de ontwikkeling van antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking. Ze laten zien dat ouders van de kinderen met een licht verstandelijke beperking in verhoogde mate acceptatieproblemen ervaren. Deze acceptatieproblemen zijn bovendien gerelateerd aan antisociale gedragsproblemen.

De resultaten impliceren dat kinderen met een lichte verstandelijke beperking mogelijk verhoogt risico lopen op acceptatieproblemen door ouders. Kinderen die acceptatieproblemen ervaren lopen mogelijk verhoogt risico op het ontwikkelen van antisociale gedragsproblemen. Voor de klinische praktijk betekent dit ten eerste dat het belangrijk is acceptatieproblemen bij deze doelgroep op te merken en te ondervangen door goede ouderbegeleiding. Bij de behandeling van antisociale gedragsproblemen bij kinderen met een licht verstandelijke beperking dient er bovendien aandacht te zijn voor de emoties van ouders. De opvoeding van kinderen met een licht verstandelijke beperking gaat vaker gepaard met stress en negatieve emotionaliteit bij ouders. Dit heeft niet alleen een negatieve weerslag op de ouders, maar kan ook het effect van behandeling ondermijnen. Het valt daarom aan te raden om stress bij ouders te behandelen om het effect van behandeling van antisociale gedragsproblemen te vergroten (Kazdin & White, 2003).

Suggesties voor vervolgonderzoek

Het zou interessant zijn om te onderzoeken of het verband tussen acceptatie en gedragsproblemen wordt gemedieerd door een ander mechanisme. De eerste suggestie die wordt gegeven is zelfbeeld van het kind.

In de ontwikkeling van het zelfbeeld speelt acceptatie een belangrijke rol. Het zelfbeeld wordt deels gevormd door reacties van anderen. Het is voor een positief zelfbeeld dan ook noodzakelijk dat men geaccepteerd en gewaardeerd wordt door anderen. Kinderen hebben bovendien een natuurlijke behoefte aan acceptatie, vooral van sleutelfiguren. Als kinderen ervaren dat zij door sleutelfiguren geaccepteerd en gewaardeerd worden, groeit het zelfbeeld en de eraan gekoppelde positieve zelfwaardering. Ontbreekt geborgenheid en erkenning en wordt het kind genegeerd, niet geaccepteerd en niet aangemoedigd, dan is het resultaat onzekerheid en wantrouwen tegen de wereld (Angenent, 2004).

Er zijn een aantal onderzoeken die zich gericht hebben op de verbanden tussen

acceptatie, zelfbeeld, opvoeding en gedragsproblemen bij kinderen. Ten eerste vonden Litovsky en Dusek (1985) dat adolescenten die warmte en acceptatie ervoeren van hun ouders een positiever zelfbeeld hadden dan adolescenten die geen acceptatie van hun ouders ervoeren. Brown, Wolchik, Tein en Sandler vonden (2007) dat acceptatie een beschermende rol speelt bij het ontwikkelen van psychologische aanpassingsproblemen na stressvolle gebeurtenissen. Dekovic en Meeus (1997) vonden dat het zelfbeeld van adolescenten een mediërende rol speelt in de relatie tussen opvoeding en omgang met leeftijdsgenootjes. Het mediërende effect was het grootst voor acceptatie door moeder. Ten slotte vonden Putnick en collega's (2008) dat acceptatie waargenomen door de kinderen, verband houdt met goede sociale relaties met leeftijdsgenootjes.

Hoewel de hypothese dat het verband tussen acceptatie en gedragsproblemen wordt gemedieerd door zelfbeeld nog niet onderzocht is, wordt de aannemelijkheid ervan dus ondersteund door de onderzoeksliteratuur. Het zou interessant zijn deze verbanden in één onderzoek verder te analyseren.

In het huidige onderzoek werd acceptatie gemeten bij de ouders. In vervolgonderzoek zou het ook interessant zijn om de waargenomen acceptatie bij de kinderen te meten. Hale, van der Valk, Akse en Meeus (2008) vonden in een longitudinaal onderzoek dat het verband tussen depressieve problemen en agressief gedrag bij kinderen gemedieerd wordt door acceptatie, waargenomen door de kinderen. Depressieve problemen bij kinderen bleken invloed uit te oefenen op de waargenomen acceptatie van de kinderen. De waargenomen acceptatie bleek een voorspeller van agressieve gedragsproblemen.

Een andere suggestie voor vervolgonderzoek is het analyseren van de verbanden tussen stress, opvoeding, acceptatie en gedragsproblemen bij kinderen te onderzoeken. Putnick en collega's (2008) vonden opvoedstress indirect gerelateerd is aan zelfbeeld door middel van opvoedgedrag. Opvoedstress bij de ouders bleek bovendien gerelateerd aan acceptatie waargenomen door de kinderen. Het verband met antisociale gedragsproblemen werd niet onderzocht, maar de resultaten van het huidige onderzoek doen vermoeden dat hier ook nog een verband bestaat. In vervolgonderzoek zouden deze verbanden geanalyseerd kunnen worden.

Referenties

- Achenbach, T. M. (1991). Manual for the Child Behavior Checklist/4-18 and 1991 profile. Burlington: University of Vermont.
- Achenbach, T. M. (1991). Manual for the Teacher's Report Form. Burlington, VT. University of Vermont.
- Ali, M. R. & Al-Shatti, A. (1994). Parents of mentally retarded children: Personality characteristics and psychological problems. *Social behavior and personality*, 22;1, 41-52.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research. Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51; 6, p. 1173-1182.
- Becker, A., Woerner, W., Hasselhorn, M., Banaschewski, T., & Rothenberger, A. (2004). *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13, 11-16.
- Beck, A., Daley, D., Hastings, R. P. & Stevenson, J. (2004). Mothers' expressed emotion towards children with and without intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48; 7, p. 628-638.
- Bickert, L. R., Milich, R. & Brown, R.T. (1996) Attributional Styles of Aggressive Boys and Their Mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24; 4, 457-472.
- Bristol, M. M., Gallagher, J. J. & Schopler, E. (1988) Mothers and fathers of young developmentally disabled and non-disabled boys: adaptation and spousal support. *Developmental Psychology*, 24; 3, 441-451.
- Brock, A.J.J.L. de, Vermulst, A.A., Gerris, J.R.M. (1992). NOSI: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Handleiding. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Brown, A. C., Wolchik, S. A, Tein, J. & Sandler, I. N. (2007). Maternal Acceptance as a Moderator of the Relation Between Threat to Self Appraisals and Mental Health Problems in Adolescents from Divorced Families. *J Youth Adolescence*, 36, p. 927-938.
- Chamberlain, P. & Reid, J. B. (1987). Parent observation and report of child symptoms. *Behavioral Assessment*, 9; 1, 97-109.
- Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1996). A review and reformulation of social information processing mechanism in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115; 1, p. 74-101.
- Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1996) Social Information-Processing Mechanisms in Reactive and Proactive Aggression. *Child Development*, 67, 993-1002.

- Cummings, E.M. & Davies, P.T. (1994). Maternal depression and child development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 35, 1, p. 73-112.
- Dekovic, M. & Meeus, W. (1997). Peer relations in adolescence: effects of parenting and adolescents' self-concept. *Journal of Adolescence*, 20, p. 163–176.
- Dodge, K. A., Pettit, G. S., McClaskey, C. L. & Brown, M. M. (1986). Social competence in children. *Monographs of the society for research in child development*, 213, p. 1-80.
- Dodge, K.A., Pettit, G.S. & Bates, J.E. (1994). Socialization mediators of the relation between socioeconomic status and child conduct problems. *Child development*, 65, 2, p. 649-665.
- Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E. & Valente, E. (1995). Social information processing patterns partially mediate the effect of marital physical abuse on later conduct disorder. *Journal of abnormal Psychology*, 104;4, p. 632-643.
- Dodge, K. A. & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental psychology*, 39;2, p. 349-371.
- Dykas, M. J. & Cassidy, J. (2007). Attachment and the Processing of Social Information in Adolescence. *New directions for child and adolescent development*, p. 41-56.
- Dyson, L. L. (1997) Fathers and mothers of school-age-children with developmental disabilities: Parental stress, family functioning and social support. *American journal on mental retardation*, 102; 3, p. 267-279.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J. & Ridder, E. M. (2005). Show me the child at seven II: childhood intelligence and later outcomes in adolescents and young adulthood. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 46; 8, p. 850-858.
- Frick, P.J. (1991) *The Alabama Parenting Questionnaire. Unpublished Instrument.*
- Gomez, R & Hazeldine, P. (1996) Social Information Processing in Mild Mentally Retarded Children. *Research in Developmental Disabilities*, 17; 3, p. 217-227.
- Gomez, R., Gomez, A., DeMello, L. & Tallent, A. (2001). Perceived maternal control and support: effects on hostile biased social information processing and aggression among clinic-referred children with high aggression. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 42; 4, p. 513-522.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.
- Gupta, V. B. (2007). Comparison of Parenting Stress in Different Developmental Disabilities. *J Dev Phys Disabil*, 19, p. 417–425.
- Hale, W. E., Valk, E. van der, Akse, J. & Meeus, W. (2008). The Interplay of Early

Adolescents' Depressive Symptoms, Aggression and Perceived Parental Rejection: A Four-Year Community Study. *J Youth Adolescence*, 37, p. 928–940.

- Hassall, R., Rose, J. & McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: the effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49; 6, p. 405-418.
- Hastings, R. P. & Lloyd, T. (2007). Expressed emotion in families of children and adult with intellectual disabilities. *Mental retardation and developmental disabilities research previews*, 13, p. 339 – 345.
- Huesmann, L.R., Eron, L.D., Lefkowitz, M.M. & Walder, L.O. (1984). Stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology*, 20, 6, p. 1120-1134
- Kaptein, S., Jansen, D.E.M.C., Vogels, A.G.C., & Reijneveld, S.A. (2008). Mental health problems in children with intellectual disability: Use of the Strengths and Difficulties Questionnaire *Journal of Intellectual Disability Research*, 52; 2, p. 125-131.
- Leeuwen, K. G., van (1999) Measurement of parenting with the Parental Behavior Scale. *Diagnostiek-Wijzer*, 3, p. 151-170.
- Leeuwen, K.G. van, & Vermulst, A. A (2004). Some psychometric properties of the ghent parental behavior scale. *European Journal of Psychological Assessment* 20 (4), pp. 283-298.
- Lytton, H. (1990). Child and Parent Effects in Boys' Conduct Disorder: A Reinterpretation. *Developmental Psychology*, 26, 5, p. 683-697.
- Litovsky, V. & Dusek, J. D. (1985). Perceptions of Child Rearing and Self-Concept Development During the Early Adolescent Years. *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 14, p. 373-387.
- Muris, P., Meesters, C. & Van den Berg, S. (2003). Internalizing and externalizing problems as correlates of self-reported attachment style and perceived parental rearing in normal adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 12; 2, p. 171-183
- Nelson, D. A. & Coyne, S. M. (2009). Children's Intent Attributions and Feelings of Distress: Associations with Maternal and Paternal Parenting Practices. *J Abnorm Child Psychol*, 37, p. 223–237.
- Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A. & Matthys, W. (2004). The relations between intellectual disabilities, social information processing, and behaviour problem. *European Journal of developmental psychology*, 1;3, 215–229.
- Nieuwenhuijzen, M. van, Bijman, E. R., Lamberix, I. C. W., Wijnroks, L., Orobio de

- Castro, B. Vermeer, A. & Matthys, W. (2005). Do children do what they say? Responses to hypothetical and real-life social problems in children with mild intellectual disabilities and behaviour problem. *Journal of Intellectual Disability Research*. 49; 6, p. 419-433.
- Nieuwenhuijzen, M. van, O. de Castro, B. Valk, I. van der, Wijnroks, L. Vermeer, A. & Matthys, W. (2006) Do social information-processing models explain aggressive behaviour by children with mild intellectual disabilities in residential care? *Journal of Intellectual Disability Research*, 50; 11, 802-812.
 - Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A. & Matthijs, W. (2009). Social Problem-Solving and Mild Intellectual Disabilities: Relations With Externalizing Behavior and Therapeutic Context. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*. 114; 1, p. 42–51.
 - Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Hendricks, C., Painter, K. M. Suwalsky, J. T. D. & Collins, W. A. (2008). Parenting Stress, Perceived Parenting Behaviors, and Adolescent Self-Concept in European American Families. *Journal of Family Psychology*, 22, 5, p. 752–762.
 - Resing, W. C. M., Evers, A., Koomen, H. M. Y., Pameijer, N. K., Bleichrodt, N. & Boxtel, H. van (2002). Indiciestelling: condities en instrumentarium in het kader van leerlinggebonden financiering. Lochum: Meester & de Jonge.
 - Rohner, R. P., Khaleque, A. & Cournoyer, D. E. (2005). Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, and Implications. *ETHOS*, 33; 3, p. 299–334.
 - Shaw, D.S. & Bell, R.Q. (1993). Developmental theories of parental contributors to antisocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 21,5, p. 493-518.
 - Taanila, A., Kokkonen, L. S. & Järvelin, M. R. (2001). Coping of parents with physically and/or intellectually disabled children. *Child: Care, Health & Development*, 28, p. 73–86.
 - Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., Winter, A. F. de, Verhulst, F. C. & Ormel, J. (2008). Prosocial and antisocial behavior in preadolescence: Teachers' and parents' perceptions of the behavior of girls and boys. *International Journal of Behavioral Development*, 32; 3, 243–251.
 - Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. E. & Pettit, G. S. (1992). Some consequences of early harsh discipline: child aggression and maladaptive social information processing style. *Child Development*, 63, p. 1321-1335.
 - Wenar, C., & Kerig, P. (2005). *Developmental psychopathology: From infancy through adolescence*. New York: McGraw-Hill.

Bijlage I Samenstelling van de schalen van opvoedgedrag

Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid

1. U heeft een gezellig gesprek met uw kind.
2. U helpt als vrijwilliger mee met speciale activiteiten waar uw kind bij betrokken is (bijvoorbeeld sport, scouting of een club van de kerk).
3. U speelt spelletjes of doet andere leuke dingen met uw kind.
4. U vraagt uw kind naar zijn/haar dag op school.
5. U helpt uw kind met zijn/haar huiswerk.
6. U geeft uw kind een complimentje als hij/zij iets goed doet.
7. U vraagt uw kind wat zijn/haar plannen zijn voor de komende dag.
8. U brengt uw kind met de auto, fiets of het openbaar vervoer naar een speciale activiteit.
9. U praat met uw kind over zijn/haar vrienden.
10. Uw kind helpt mee dingen te bedenken om samen te doen.
11. U laat het uw kind weten als hij/zij zijn/haar best doet met iets.
12. U beloont uw kind of geeft hem/haar iets extra's omdat hij/zij gehoorzaamt of zich goed gedraagt.
13. U prijst uw kind als hij/zij zich goed gedraagt.
14. U knuffelt of kust uw kind als hij/zij iets goed heeft gedaan.
15. U vertelt uw kind dat u het fijn vindt als hij/zij u meehelpt rondom het huis.

Regels

16. Ik leer mijn kind om beleefd te zijn op school.
17. Ik leer mijn kind om zich aan de regels te houden.
18. Ik leer mijn kind om zich aan de regels te houden op school of op het werk.
19. Ik vraag mijn kind mee te doen met de gewoonten in ons gezin.
20. Ik spreek met mijn kind af dat hij/zij fatsoenlijk met zijn/haar spullen omgaat.
21. Ik leer mijn kind respect te hebben voor autoriteit.
22. Ik leer mijn kind dat het belangrijk is om zich goed te gedragen.

Monitoring

23. Uw kind blijft 's avonds langer buiten dan van u mag.
24. Uw kind is weg met vrienden die u niet kent.
25. Uw kind gaat weg zonder een afgesproken tijd om thuis te zijn.

26. Uw kind is na het donker buiten zonder een volwassene bij zich.
27. U krijgt het zo druk dat u vergeet waar uw kind is of wat hij/zij aan het doen is.
28. U controleert niet of uw kind op tijd thuis is.
29. U vertelt uw kind niet waar u heengaat.
30. Uw kind komt meer dan een uur later van school dan u hem/haar verwacht.
31. Uw kind is thuis zonder volwassen toezicht.

Consistente discipline

32. Als mijn kind een regel niet nakomt (bijvoorbeeld later thuiskomen dan afgesproken zonder geldige reden, of een klusje niet afmaken) dan straf ik hem/haar.
33. Ik straf mijn kind als hij/zij me tegenspreekt, liegt of ruzie maakt.
34. Als mijn kind iets verkeerd gedaan heeft straf ik hem/ haar door iets leuks te ontnemen (bijvoorbeeld geen televisie kijken, de deur niet uit mogen).
35. Als mijn kind ongehoorzaam is geweest, geef ik hem/ haar voor straf een taak.
36. Als mijn kind iets doet dat ik niet wil dat hij/zij doet geef ik straf.
37. Het komt wel eens voor dat ik mijn kind geen straf geeft nadat hij/zij iets heeft gedaan dat niet mag.
38. Als mijn kind een regel overtreedt komt het voor dat ik wel dreig met een straf, maar uiteindelijk geen straf geef.
39. Als ik mijn kind straf geef komt het wel eens voor dat ik de straf eerder stop dan dat de bedoeling was.
40. Voordat ik mijn kind daadwerkelijk straf, heb ik al meerdere keren aangegeven dat ik dat gedrag van mijn kind zal bestraffen.
42. Als straf mag uw kind minder dan normaal.
43. Als straf stuurt u uw kind naar zijn/haar kamer.
45. Als uw kind zich niet goed gedraagt, legt u hem/haar rustig uit waarom zijn/haar gedrag niet goed was.
46. Als straf zet u uw kind apart (op de gang of in de hoek van de kamer).
47. Als straf geeft u uw kind extra karweitjes.

Hard straffen

44. U gilt of schreeuwt tegen uw kind als hij/zij iets verkeerd heeft gedaan.
48. U geeft uw kind een tik voor zijn/haar billen wanneer hij/zij iets fout heeft gedaan.
49. U geeft uw kind een klap met uw hand, wanneer hij/zij iets fout heeft gedaan.

- 50. U slaat uw kind met een riem, (rij) zweep of ander voorwerp als hij/zij iets fout heeft gedaan.
- 51. Ik geef mijn kind een klap als hij/zij iets heeft gedaan dat niet mag.
- 52. Ik geef mijn kind een pak rammel als hij/zij ongehoorzaam is.
- 53. Ik schud mijn kind eens goed door elkaar als we ruzie hebben.
- 54. Ik geef mijn kind een pak slaag als hij/zij zich niet aan de afspraak heeft gehouden.

Negeren

- 41. U negeert uw kind, wanneer hij/zij zich niet goed gedraagt.
- 55. Als mijn kind iets doet dat niet mag, kijk ik boos en doe net alsof hij/zij er niet is.
- 56. Als mijn kind iets doet dat niet mag, praat ik pas weer tegen hem/haar wanneer hij/zij zich goed gedraagt.
- 57. Als mijn kind iets doet dat niet mag reageer ik daar niet op.
- 58. Als mijn kind iets doet dat niet mag, praat ik pas weer tegen hem/haar wanneer hij/zij sorry heeft gezegd.